

Äitiyden selvittäminen ja oikeusgeneettiset tutkimukset

Tausta, tavoitteet ja lainsäädäntö

Webinaari lastenvalvojille 16.12.2024

Uudistusten tausta

Vanhemmuuslakia (775/2022) ja oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista annettua lakia (378/2005) koskevat muutokset tulevat voimaan 1.1.2025

Kaksi asiakokonaisuutta:

1. Synnyttäneen äidin selvittäminen ja vahvistaminen

- Taustalla erityisesti maahanmuuttajaväestön keskuudessa havaittu tarve varmistaa perhesuhteet ja saada tätä koskevat kirjaukset rekisteröityä VTJ:ään
- Yksittäisiä äitiyden vahvistamista koskevia kanteita on käsitelty myös tuomioistuimissa

2. Oikeusgeneettisten tutkimusten mahdollistaminen (viimesijaisesti) myös haudatusta vainajasta

- Taustalla erityisesti KKO 2021:88, jonka mukaan haudattua vainajaa koskeva tutkimuskielto on ilmeisessä ristiriidassa PeL 10 ja EIS 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan kanssa.

Uudistusten tavoitteet

- Edistää lapsen oikeutta tuntea vanhempansa ja saada vanhemmuussuhde vahvistetuksi
- Mahdollistaa
 - perhesuhteiden selvittäminen ja perhesuhteita koskevan tiedon rekisteröinti väestötietojärjestelmään myös sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen syntymään liittyvät olosuhteet ovat epäselvät tai tätä koskeva asiakirjanäyttö on puutteellinen henkilöstä itsestään tai hänen perheestään johtumattomasta syystä.
 - saada vanhemmuus vahvistetuksi myös niissä tilanteissa, joissa otaksuttu vanhempi on kadonnut tai kuollut ja näyte oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten voidaan ottaa vain jo haudatusta vainajasta.

Keskeiset asiakokonaisuudet

1. Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen lastenvalvojalla
2. Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa
3. Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tuomioistuimessa
4. Vanhemmuuden kumoaminen Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä
5. Synnyttäneen äidin äitiyden kumoaminen tuomioistuimessa
6. Aiemmat oikeusgeneettiset tutkimustulokset ja aiemmin otetut kudoksenäytteet
7. Tutkimus haudatusta vainajasta

1. Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen

- Vanhemmuuslakiin on tuotu säännökset, joiden perusteella lastenvalvojalla on toimivalta selvittää myös synnyttäneen äidin äitiyttä (VanL 6 §)
- Jos lapsi on täyttänyt 15 vuotta tai lapsen synnyttänyt äiti on selvittämättä, kadonnut tai kuollut taikka hänellä ei ole Suomessa kotikuntaa, vanhemmuuden selvittää LV sillä hva:lla, jonka alueella lapsella on kotikunta tai jonka alueella lapsi oleskelee (ellei kotikuntaa) (VanL 8 §).

1. Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen (jatk.)

- Lakia oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista on muutettu siten, että oikeusgeneettisiä tutkimuksia voidaan tehdä myös synnyttäneen äidin selvittämistä varten
 - Myös lain nimikettä on muutettu: Laki oikeusgeneettisistä *vanhemmuustutkimuksista*
- Tarvittava näyte lapsesta voidaan ottaa lastenvalvojan valvonnassa silloinkin, kun lapsi ei ole sen ikäinen tai niin kehittynyt, että hän kykenisi antamaan itse suostumuksen näytteen ottamiseen eikä hänellä ole huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen lapsen puolesta (VanL 12 §)
 - Riittävän iän ja kehitystason saavuttanut lapsi päättää asiasta itse; (LaVM 5/2023 vp s. 8: tapauskohtainen arviointi)
 - Lapsen etu puoltaa asian selvittämistä ripeästi ja TI-prosessi huoltajan sijaisen määrittämiseksi koetaan usein turhana; oikeusturvanäkökohdat eivät puolla TI-prosessia, jos kaikki osapuolet ovat myötämielisiä
 - Jos henkilö, jonka vanhemmuus on selvitettävänä, vastustaa näytteen ottamista, näytettä ei voida ottaa hänestä tai lapsesta. Tällöin LV hakee tuomioistuimelta huoltajan sijaisen määrittämistä.
 - Jatkossakin vain TI voi määrätä vastentahtoisien tutkimuksen

1. Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen (jatk.)

- Jos vanhemmuuden selvittäminen koskee synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä, tilaisuutta vanhemmuuden tunnustamiseen ei varata, vaikka DNA-tutkimus tukee äitiyttä.
 - Laaditaan selvittämispöytäkirja, joka toimitetaan DVV:lle (VanL 15, 16 §)
- Jos vanhemmuuden selvittämisen yhteydessä ei ole saatu riittävää selvitystä äitiydestä, selvittämisen keskeyttämisen edellytykset eivät täyty eikä lapsi ole täyttänyt 18 vuotta, LV:llä on velvollisuus ajaa kannetta äitiyden vahvistamiseksi (VanL 16.4 §)

2. Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa

- Digi- ja väestötietovirasto vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyden, jos äitiys on selvitetty vanhemmuuslain mukaisesti eikä ole aiheutta epäillä, ettei henkilö ole lapsen synnyttänyt äiti (VanL 29.1 §)
- Erillinen hallintopäätös on tarpeen, jotta tilanne on yhdenmukainen isyyden vahvistamista koskevan tilanteen kanssa. Synnyttäneen äidin äitiyttä ei kuitenkaan tunnusteta kuten isyyttä. Vahvistuspäätös tehdään lastenvalvojan tekemän äitiyden selvittämispöytäkirjan ja oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten perusteella.
- VanL 29.2 §:
Vanhemmuus voidaan vahvistaa, vaikka tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, jos lisäselvitystä ei kohtuudella ole saatavissa ja vanhemmuuden selvittäminen ja oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus osoittavat vanhemmuuden.
- Kohtuus (VanL 29.2 §) vs. mahdottomuus (VTJL 19 §)
 - Tilanteen kohtuuttomuus tulee aiheutua perheestä itsestään johtumattomasta syystä
 - Perusteluissa selvennetään, että joidenkin satojen eurojen kustannus tai useamman kuukauden toimitusaika eivät yksinään tee tilanteesta kohtuutonta. Kohtuuttomuutta arvioitaessa otetaan huomioon esimerkiksi perheen esittämä selvitys siitä, mitä toimenpiteitä he ovat asiassa aiemmin tehneet.

3. Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tuomioistuimessa

- VanL 33 §:ään lisätty säännökset, joiden nojalla lapsi tai lapsen synnyttänyt voi vaatia äitiyden vahvistamista.
- Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista koskevan kanteen voi nostaa joko lapsi tai hänen puhevaltaansa käyttävä taho (VanL 35 §) taikka henkilö, joka katsoo itse olevansa lapsen synnyttänyt äiti, jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut äitiyttä.
- Kuten isyysasioissa, kanneoikeuden käyttäminen edellyttää, että lapselle ei jo ole todettu tai vahvistettu synnyttäneitä äitiä.
 - Jos on, 'väärä' äitiys tulee ensin kumota
- Jos se, jota vastaan kanne olisi nostettava, on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajiaan vastaan.
- Säännökset vastaavat pääperiaatteiltaan isyyden vahvistamista ja kumoamista koskevia säännöksiä.

4. Vanhemmuuden kumoaminen Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä

- Lähtökohtaisesti vanhemmuuden voi kumota vain tuomioistuimen päätöksellä
- Jos kolmas henkilö haluaa tunnustaa lapsen tai synnyttänyt äiti ja lapsen toinen vanhempi ovat yhdessä pyytäneet vanhemmuuden selvittämistä tilanteessa, jossa lapsen isyys perustuu isyysolettamaan tai vanhemmuus tunnustamiseen ennen lapsen syntymää, vanhemmuus voi kumoutua myös DVV:n päätöksellä (VanL 45 §)
- Huom.:
 - Selvittämispyyntö tulee tehdä 6 kk:n sisällä lapsen syntymästä
 - DVV:n kumoamistoimivalta ei kummassakaan tapauksessa ulotu tilanteisiin, joissa synnyttäneelle äidille on annettu hedelmöityshoitoa ajankohtana, jolloin lapsi on saatettu alkuun (DVV:n kumoamistoimivaltaa rajattu)

5. Synnyttäneen äidin äitiyden kumoaminen tuomioistuimessa

Äitiyden kumoamista koskevan kanteen voi nostaa lapsen lisäksi lapsen synnyttänyt äiti, isyysosoittaman mukainen isä tai se, jonka isyys tai äitiys on Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu (VanL 47.1 §).

Kumoamiskanteen voi nostaa myös se, joka katsoo olevansa lapsen synnyttänyt äiti sen henkilön sijasta, joka on vahvistettu lapsen synnyttäneeksi äidiksi, jos:

- 1) hän saattaa todennäköiseksi, että äitiyttä koskeva päätös on perustunut viranomaiselle asiasta annettuihin vääriin tietoihin; ja
- 2) tuomioistuin arvioi kanteen nostamisen olevan lapsen edun mukainen (VanL 48.4 §).

Kanne on pantava vireille 2 vuoden kuluessa lapsen syntymästä. Määräaika ja sitä koskevat poikkeukset ovat samat kuin isyysosoittamaan perustuvissa isyyksissä (VanL 50 §).

- Käytännössä kyse sijaissynnytystilanteesta, jossa käytetty aiotun äidin munasolua
- Lapsen edun mukaisuuden arvioinnissa kiinnitettävä huomiota erityisesti merkityksellisen sosiaalisen suhteen muodostumiseen lapsen ja aiotun äidin välillä ja aikaan, jonka lapsi on ennättänyt asua perheessä (HE 33/2023 vp, s. 63).

6. Aiemmat tutkimukset ja aiemmin otetut kudospäytteet

- Aiempien tutkimustulosten ja aiemmin otettujen kudospäytteiden hyödyntämistä on helpotettu (LOGT 10 a ja 10 b §)
 - LV:t hyödyntäneet aiempien tutkimustulosten käyttömahdollisuutta jo nykyisin, jos perheeseen syntyy useampia lapsia ja DNA-tutkimukset on tehty jo aiemmin
 - Säästää osapuolten aikaa ja viranomaisten resursseja
 - Erityisen tärkeää, jos tutkittava on kadonnut tai kuollut
- Tiedonsaantioikeus siitä, onko mainittuja tietoja saatavilla, on vain tuomioistuimella sekä kanteen nostamiseen oikeutetuilla
 - Kysely voidaan osoittaa THL:lle ja hyvinvointialueille näiden tekemistä tutkimuksista, mutta THL ei voi tehdä kyselyä hva:lle TI:n/kantajan puolesta

7. Tutkimus haudatusta vainajasta

- Harvoin LV-asia, koska LV ei pääsääntöisesti selvitä vanhemmuutta täysi-ikäisen lapsen puolesta
- Tuomioistuimien voi jatkossa määrätä oikeusgeneettisen tutkimuksen tehtäväksi myös haudatusta vainajasta (uusi LOGT 8 a§)
 - Viimesijainen toimenpide
 - Tutkimusta ei voida määrätä, jos vainaja on tuhkattu
 - Sitä ennen selvitettävä, että:
 - Vainajasta ei ole saatavilla aiempia tutkimustuloksia tai aiemmin otettuja kudospäytteitä
 - Tutkimus ei ole korvattavissa elävästä henkilöstä tehtävällä tutkimuksella (ei suostumusta, liian kaukainen sukuyhteys)
 - Määräys haudan avaamiseksi osoitetaan sille, jonka ylläpitämälle hautausmaalle vainaja on haudattu
 - Määräys kudospäytteen ottamiseksi osoitetaan sille th:n toimintayksikölle, jonka alueella ko. hautausmaa sijaitsee

Kiitos!

LsN Salla Silvola
Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto
Siviilioikeusyksikkö
Puhelin 02951 50314
S-posti: [salla.silvola\(at\)gov.fi](mailto:salla.silvola(at)gov.fi)

